

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Inha, Karoliina; Laiho, Sanna; Mattila, Paula

Title: Kieli luo osallisuutta ja oikeuksia omaan oppimiseen ja oppijuuteen

Year: 2020

Version: Published version

Copyright: © Kieliverkosto ja kirjoittaja, 2020

Rights: CC BY 4.0

Rights url: <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

Please cite the original version:

Inha, K., Laiho, S., & Mattila, P. (2020). Kieli luo osallisuutta ja oikeuksia omaan oppimiseen ja oppijuuteen. *Kieli, koulutus ja yhteiskunta*, 11(6). <https://www.kieliverkosto.fi/fi/journals/kieli-koulutus-ja-yhteiskunta-lokakuu-2020/kieli-luo-osallisuutta-ja-oikeuksia-omaan-oppimiseen-ja-oppijuuteen>

Kieli luo osallisuutta ja oikeuksia omaan oppimiseen ja oppijuuteen

Vuosi 2020 lähti liikkeelle rajulla tavalla, kun koronavirus toi globaalin yhteisön merkityksen ihmisten arkeen. Eri puolilla maapalloa ihmisillä onkin yhtäkkiä paljon yhteistä. Ymmärrämme myös, että uhkien ratkaiseminen riippuu paitsi siitä, mitä muut päättävät tehdä Suomessa ja maailmalla, myös siitä, teemmekö yhteistyötä. Pandemian tavoin suomalaiseseen arkeen vaikuttavat kyberhyökkäykset, laittomat vaikuttamispyrkimykset kansallisiin vaaleihin ja demokratian horjuminen Euroopan vakaimmissakin valtioissa. Repeilevän demokratian ratkaisuna pidetään demokratiaosaamisen vahvistamista kouluissa ja oppilaitoksissa. Vähemmälle huomiolle on jäänyt kielitaidon merkitys demokratian ytimessä. Tässä artikkelissa avaamme näkökulmia kielitaidon, osallisuuden ja demokratian yhteyksiin toisen asteen koulutuksessa.

Julkaistu: 21. lokakuuta 2020 | Kirjoittanut: Karoliina Inha, Sanna Laiho ja Paula Mattila

Kielitaito on demokratiataito

Kun demokratiasta puhutaan demokratian opetuksen yhteydessä, tulee helposti miellelyhtymä esimerkiksi yhteiskuntaopin ja historian tunteihin sekä niillä opittuihin tietoihin ja taitoihin. Usein tuodaan esille myös opiskelijoiden osallisuuden taitojen kehittäminen esimerkiksi opiskelijakuntatoiminnan avulla. Nämä ovat kuitenkin kapeita näkökulmia siihen, miten ja missä demokratiataitoja opitaan ja mitä taidot ylipäättään kattavat. Yhteiskunnallista osaamista mallinnetaan ja opitaan kaikessa koulun tai oppilaitoksen toiminnassa. Tutkintojen ja opetussuunnitelmien perusteiden arvopohja lähtee liikkeelle ihmisoikeuksista, tasa-arvosta ja yhdenvertaisuudesta, eli demokratian kulmakivistä.

Demokratiaosaaminen on laaja-alaista, oppiainerajat ylittävää. Se koostuu arvoista, asenteista, tiedoista ja taidoista, joita yksilö – opiskelija – hyödyntää rakentaessaan suhdettaan erilaisiin yhteisöihin. Tahto muuttaa osaamisen toiminnaksi, ja sen muodostuminen on keskeinen osa aktiiviseen kansalaisuuteen kasvamista.

Demokratiaosaamisen edellyttämä kyky toimia erilaisissa yhteisöissä on pohjimmiltaan toisten ja toisenlaisten, eri tavalla ajattelevien ihmisten kohtaamista. Näissä kohtaamisissa ilmenevä toisuus edellyttää kielellisiä taitoja, kulttuuriosaamista ja empatiakykyä yhteiskunnallisen osaamisen lisäksi (ks. Inha & Mattila 2018). Konfliktitilanteissa avainasemaan asettuvat rakentavan vuorovaikutuksen, aktiivisen kuuntelun ja sovittelun taidot sekä kunnioittava asenne moninaisuutta kohtaan. Lisäksi yksilöltä vaaditaan tahtoa asettua toisen asemaan. Tähän päästään harjoittelemalla kysymyksiä ja kuuntelua, joilla annetaan toiselle mahdollisuus tehdä oma näkemyksensä kuulluksi ja ymmärretyksi.

Kieli onkin kohtaamisen ja demokratian ytimessä. Haasteena on, että kielellisiä taitoja pidetään usein itsestään selvinä, eli niihin ei kiinnitetä huomiota aitoina, työstämistä vaativina demokratiataitoina. Jos kielelliset taidot muistetaan, ne luokitellaan usein demokratiataitoja tukeviksi aputaidoiksi. Kielen asiantuntijoita näkeekin melko harvoin demokratian edistämisen etujoukoissa, lukuun ottamatta ehkä kielivähemmistöjen edustajia.

Kieli on kaiken kommunikaation, tietämisen ja oppimisen väline, mutta kielellisten taitojen kehittäminen jää usein kielen ammattilaisten harteille. Kielellisiä taitoja opitaan ja tulisi opettaa tietoisesti ja tavoitteellisesti osana jokaista oppiainetta. Opetussuunnitelman perusteissa tätä kutsutaan kielitietoiseksi opetukseksi (Mustaparta 2015).

Kielellisten taitojen tärkeys huomataan silloin, kun niissä on puutteita, oli kyse sitten luetun ymmärtämisestä, sanaston hallinnasta, omien mielipiteiden esittämisestä tai, mikä tärkeintä, yhteisöihin, yhteiskuntaan ja päätöksentekoon osallistumisesta. Asiantuntijuus koulutusallalla on myös kielellistä asiantuntijuutta, ja alan ekspertit viestivät keskenään yhteisellä kielellä. Oppilaitoskontekstissa opettajat, hallinto, opiskelijahuolto ja opiskelijakunnan edustajat käyttävät keskenään yhteistä kieltä. He puhuvat ”oppilaitosta”. Kuinka hyvin heidän toimintansa ’kohteet’ eli tavalliset opiskelijat puhuvat tuota kieltä? Samanlainen ilmiö on kyseessä, kun vanhempi yrittää ymmärtää ja osallistua teini-ikäisen elämään, mutta kumpikin puhuu toiselle niin vierain sanakääntein, ettei oleellisiin asioihin päästä käsiksi. Osallisuus nuoren elämässä – tai nuoren osallisuus oman oppimisensa kehittämisessä – tapahtuu kielen kautta, eikä ilman yhteistä kieltä ole täyttä osallisuutta eikä sitoutumista.

Onkin tärkeää huomata, että kieli voi olla myös poissulkevaa. Sillä voidaan hankaloittaa osallistumista, kuten luoda epämiellyttävää ja hylkivää ilmapiiriä. Samoin on tärkeää erottaa näennäinen osallistaminen ja kuuleminen aktiivisesta kuuntelemisesta. Edellinen viittaa tilanteisiin, joissa

pintapuolisesti luodaan puitteet kuuntelulle, mutta viestijää ei haluta kuulla tai hänelle ei anneta tilaa puhua. Aktiivinen kuunteleminen on taitoa ja halua ymmärtää, mitä puhuja haluaa viestiä ja minkälaisista tarpeista tai syistä hän viestii.

Vuorovaikutuksen ja osallisuuden kielitaito on sosiaalista pääomaa. Tuokin pääoma voi periytyä, samoin kuin niiden puutteellinen hallinta voi periytyä ja kasautua sukupolvelta toiselle. Osattomuus näyttäytyy demokraattisen yhteiskunnan toimista poisjäämisinä, syrjäytymisenä, jopa väkivaltaisena radikalisoitumisena. Kielitietoisuuden opetuksen ja oppimisen rooli myönteisen sosiaalisen pääoman vahvistamiselle on syytä nostaa esiin.

Kieli luo osallisuutta ja oikeuksia

Koulutuksen kehittämisessä painotetaan koulutuksen merkitystä demokraattisen yhteiskunnan kulmakivenä. Kielelliset oikeudet liittyvät myös edelliseen ja nykyiseen hallitusohjelmaan sisältyviin laajoihin demokratiaohjelmiin. Niissä huomioidaan perustuslain mukaiset kieliryhmät sekä mm. maahanmuuttajat ja nuoret ylipäättään erityisryhminä, joilla voi olla kokemuksia demokratian ulkopuolisuudesta. Vuosien 2017–2019 toimenpideohjelmassa linjattiin, että kieli on itsessään tärkeä poliittisen muutoksen väline ja että kielenkäytön muutokset ovat merkittävä haaste toimivalle demokratialle (Valtioneuvosto 2017). Muutoksella tarkoitettiin tässä yhteydessä muun muassa lisääntyvää vihapuhetta.

Sen sijaan huomiota ei näyttäisi kohdennettavan demokratiasta viestimisen kieleen sinänsä: siihen, miten demokratiaohjelmien ja yhteiskunnan demokratiaa edistävien instituutioiden kieli avautuu eri kohderyhmille. Samoin pohtimatta näyttäisi jäävän, miten esimerkiksi nuorten oma kielenkäyttö, omaehtoinen viestintä, tulee demokratiainstituutioiden ja niiden edustajien kannalta kuulluksi tai ymmärretyksi, silloin kun sitä ei ole kanavoitu esimerkiksi opiskelijakuntiin tai nuorisovaltuustoihin.

Osallisuus, mahdollisuudet vaikuttaa omiin opintoihin ja oppilaitosyhteisön asioihin sekä kuulumisen tunne vahvistavat opiskelijan kiinnittymistä opintoihin ja edistävät viihtyvyyttä sekä opinnoista suoriutumista. Selvityksessään ammatillisen koulutuksen järjestäjille toteutetuissa haastatteluissa Jauhola ja Kortelainen (2018, s. 48–49) tekivät huomion, että niin opiskelijoiden kuin henkilöstön käyttämä kieli ja tapa puhua sekä arkiset käytännöt voivat olla ristiriidassa suhteessa vaateeseen kaikkia väestö- ja vähemmistöryhmiä koskevasta yhdenvertaisuudesta ja tasa-arvosta. Viihtyvyyteen ja osallisuuden tunteeseen vaikuttavia taustatekijöitä ovat esimerkiksi toissijainen opiskelutoive, fyysisen ja kognitiivisen toimintakyvyn alenemat sekä vieraskielisyys.

Osallisuus työelämään ja työyhteisöön sekä näiden kautta myös osallisuus yhteiskuntaan syntyy pitkälti työidentiteetin rakentumisen ja kuulumisen tunteen kautta. Työelämä itsessään sisältää monia erilaisia kieliä, kuten esimerkiksi alan erityiskieli ja työpaikalla käytettävä kieli (esim. slangi, lyhenteet). Opiskelijoiden kielellisiä valmiuksia tulisikin vahvistaa monipuolisesti koulutuksen

aikaisessa opetuksessa ja ohjauksessa. Lisäksi tulisi huolehtia siitä, että opetus- ja ohjaushenkilöstöllä sekä esimerkiksi työpaikkaohjaajilla olisi riittävä osaaminen kielitietoisien opetuksen ja ohjauksen toteutukseen.

Koulutusta taustoittaa ja ohjaa eurooppalainen yhteistyö

Kielitietoisien koulutuksen taustalta hahmottuu kielikasvatuksen käsite, jota Euroopan neuvoston kielipolitiikassa on edistetty yhdistämällä mm. monikielisuuden ja kulttuurienvälisen dialogin tavoitteita ja toimintatapoja (ks. Mattila 2015). Tilausta kielikasvatukselle oli perusopetuksen opetussuunnitelmauudistuksen valmistelun aikaan vuosina 2012–2014 jo suomalaisessakin arkielämässä, sillä lapset ja nuoret tulivat varhaiskasvatukseen ja koulutukseen yhä moninaisemmista kielellisistä ja kulttuurisista taustoista.

Euroopan neuvosto on julkaissut viime vuosina kaksi opetuksen ja koulutuksen ohjausasiakirjaa kansallisen työn tueksi. Vuonna 2018 julkaistiin demokratiakompetenssien viitekehys (Euroopan neuvosto 2018a). Se raamittaa lähtökohtia demokraattisen toimijuuden ja osallisuuden edistämiseen koulutuksessa. Myös Eurooppalainen kielten viitekehys sai täydennysosan vuonna 2018 (Euroopan neuvosto 2001, 2018b).

Molemmat viitekehykset edustavat pyrkimystä vastata nykyajan vastakkainasettelun ja rikkinäisen keskustelukulttuurin haasteisiin – miten voisimme luoda rakentavaa dialogia, jos koettu todellisuus ei ole yhteinen? Miten voisimme oman edun ja arvojen ajamisen sijaan lähestyä konflikteja empatialla ja sovittamalla ja näin pyrkiä yhteiseen etuun?

Demokratiaosaamisen viitekehyksessä mainittuihin taitoihin lukeutuvat mm. kuuntelu- ja havainnointitaidot, empatia sekä kielelliset, viestinnälliset ja monikielisyystaidot. Kielen avulla hankitaan tietoa, vaikutetaan yhteisiin asioihin, ilmaistaan mielipiteitä ja omia tarpeita, tuodaan esiin omaa asiantuntijuutta sekä myös autetaan ja osallistetaan muita. Kielten ja moninaisuuden arvostaminen luo jokaiselle tilaa osallistua yhteiskunnassa ja tuoda esiin omaa osaamista.

Myös kielten viitekehysten täydennysosa tarttuu näihin teemoihin, tosin osittain eri käsitteillä. Viitekehysten päivitystyön päämääränä oli tukea monikielisuuden ja kulttuurisen osaamisen omaksumista sekä mediaation eli merkitysneuvottelujen taitoja. Näin ymmärrystä kielitaidoista avarrettiin kattamaan aiempaa paremmin erilaisuuden kohtaamista ja rakentavaa vuorovaikutusta. Uudet kielikasvatuksen työkalut tukevat demokratiaa antamalla kielipedagogisia ja oppijan autonomiaa tukevia aineksia rakentavaan yhteiskuntaan ja yhteisöihin kiinnittymiseen (ks. Inha & Mattila 2018).

Demokraattisen toimijuuden kielelliset taidot kytkeytyvät kielitietoisuuden käsitteeseen eli tietoisuuteen siitä, mitä, miten ja miksi kieli vaikuttaa vuorovaikutuksessa. Yllä kuvatut viitekehykset tarjoavat ratkaisuja haasteisiin, mutta niiden toimeenpano on toistaiseksi tapahtunut erillään.

Kielitietoinen käänne opetussuunnitelmien ja tutkintojen perusteissa

Kun kielitietoisuus tuotiin kaikkien kieliaineiden opetukseen vuoden 2014 perusopetuksen ja 2015 lukiokoulutuksen opetussuunnitelman perusteissa (Opetushallitus 2014, 2015), puhuttiin paradigman muutoksesta. Tällä tarkoitettiin sekä kieliaineiden yhteisten tehtävien parempaa ymmärtämistä ja vahvistamista että kielten ja muiden oppiaineiden välisten raja-aitojen madaltamista (Mustaparta 2015). Kielitietoisessa koulussa jokainen opettaja on opettamansa oppiaineen kielen opettaja ja kielellinen malli. Jokaista oppilasta ohjataan kielitietoisesti ja kielitietoisuuteen omassa oppimisessaan. Opettajien ja koko koulun pitäisikin tietoisesti muokata kielellistä viestintäänsä siten, että kaikkien oppijoiden on mahdollista sekä hahmottaa opittava asia erilaisten kielellisten verhojen takaa että saada oma viestinsä kuulluksi.

Kielen ja osallisuuden merkitystä vahvistettiin edelleen lukion vuoden 2019 perusteissa (Opetushallitus 2019), kun kielitietoisuus sisällytettiin laaja-alaisen osaamisen kuvauksiin. Kieli ja osallisuus ovat laaja-alaisen osaamisen kuuden osa-alueen läpileikkaavia elementtejä kiteytyen erityisesti vuorovaikutusosaamisen ja yhteiskunnallisen osaamisen kuvauksiin:

Vuorovaikutusosaamisen kehittämisessä pohditaan sananvapauden merkitystä, sen vastuullista käyttöä sekä tiedonkäsitelmien ja tiedonvälityksen muuttumista eri näkökulmista. Opiskelija hahmottaa rakentavan vuorovaikutuksen ja kulttuurienvälisen ymmärryksen merkityksen kestäväälle tulevaisuudelle, demokratialle ja rauhalle. (Opetushallitus 2019, s. 63)

Kielitaito on lähtökohta myös demokraattiseen toimijuuteen:

Opiskelija omaksuu aktiivisen kansalaisuuden ja toimijuuden taitoja. Hän motivoituu ottamaan kantaa yhteiskunnallisiin kysymyksiin ja tekemään aloitteita sekä viemään niitä eteenpäin yhteistyössä paikallisesti ja kansainvälisesti. (Opetushallitus 2019, s. 64)

Ammatillinen koulutus on puolestaan viime vuosina toteutettujen uudistusten myötä muuttunut osaamisen tunnistamisen, tunnustamisen ja hankkimisen sekä suorittamisen tavoiltaan yhä yksilöllisemmäksi, jolloin henkilökohtaistamisella ja osallistavalla vuorovaikutteisella on keskeinen rooli. Aito vuorovaikutus edellyttää kielitietoista lähestymistapaa, ja asioihin paneudutaan opiskelijaa kuullen ja tarvittaessa sanoittamisessa tukien.

Ammatillisen koulutuksen tutkintojen perusteissa otetaan huomioon Euroopan unionin neuvoston suositus elinikäisen oppimisen avaintaidoista. Suosituksen mukaan jäsenvaltioiden on "tuettava ja vahvistettava kaikkien yksilöiden avaintaitojen kehittämistä varhaisesta iästä lähtien koko elämän

ajan osana kansallisia elinikäisen oppimisen strategioita” (Euroopan unionin neuvosto 2018, s. 4). Huomiota on kiinnitettävä mm. kielitaitojen parantamiseen niin virallisten kuin muiden kielten osalta sekä oppijoiden tukemiseen työn ja elämäntilanteen kannalta merkityksellisten kielten opiskelussa.

Tutkintojen perusteissa elinikäisen oppimisen avaintaitoja on sisällytetty ammatillisten tutkintojen ammattitaitovaatimuksiin ja osaamistavoitteisiin sekä perustutkintojen yhteisten tutkinnon osien osaamistavoitteisiin. Euroopan unionin neuvoston suosituksen (2018, s. 8-11) pohjalta on laadittu elinikäisen oppimisen avaintaitojen kuvaukset sovellettavaksi suomalaisessa ammatillisessa koulutuksessa. Avaintaidot on jaettu kahdeksaan kategoriaan (Opetushallitus 2020), jotka on esitetty kuvassa 1.

Kuva 1. Elinikäisen oppimisen avaintaidot ammatillisessa koulutuksessa (Opetushallitus 2020).

Avaintaitoihin liittyvä osaaminen ja kielelliset valmiudet korostuvat yhä monimuotoisemmassa ja alati muuttuvassa työelämässä. Koulutuksen järjestäjät arvioivat, että esimerkiksi kielituetun opetuksen toteuttamiseen vain osalla järjestäjistä on riittävää osaamista ja resursseja (Jauhola & Kortelainen 2018, s. 52). Opettajien, ohjaajien, työelämän edustajien ja opiskelijoiden kieli- ja

kulttuuritietoisuutta on vahvistettava edelleen myös ammatillisessa koulutuksessa. Näin varmistutaan siitä, että kaikilla opiskelijoilla on samat mahdollisuudet kiinnittyä oppimisyhteisöön, tulla kuulluksi ja tuntea osallisuutta, suoritua opinnoistaan ja siirtyä osaksi työelämää.

Kielitietoisuutta ei ole ilman vastavuoroisuutta

Huolella hiotuista demokratian ja osallisuuden tavoitteista ja työkaluista saataisiin enemmän käytännön muutosvoimaa, jos tieto niistä tulkittaisiin tietoisesti koulun arkikielille ja eri oppiaineiden konteksteja huomioiden. Demokratian ja osallisuuden vahvistaminen on paljon kiinni siitä, että oleellinen, toiminnaksi muutettava tieto saavuttaa kaikki ne, joille se on suunnattu. Ei riitä, että tiedotus on kattavaa. Asianosaisten on yhtäältä viestittävä kielitietoisesti, vastaanottajan kielellisiä valmiuksia huomioiden ja varaten riittävästi aikaa luontevien viestinnän kanavien ja ilmaisukeinojen hyödyntämiseen. Jos tiedonvälitys kuormittuu sekä tiedon monimutkaisuudesta että samaan asiaan tarkoitettua ja kuitenkin eri nimityksin ja jakelukanavien kautta annetusta ohjauksesta, tulokset voivat jäädä laihoiksi.

Demokratian ytimessä on voimaantuminen, osallistaminen ja aktiivinen toimijuus yhteisöissä. Loppujen lopuksi kyse on siitä, kuka puhuu ja kenen puolesta, minkälaisin sanankääntein, ja puhummeko edes samaa kieltä. On tärkeää edistää jokaisen osallisuutta, mutta on edistettävä myös jokaisen kykyä ajaa tärkeäksi katsomiaan asioita itse.

Kotuksen asiantuntija Ulla Tiililä on hiljattain (Tiililä 2020) heittänyt haasteen: ”Helposti ajattelisi, että esimerkiksi viranomaisen ja kansalaisen vuorovaikutuksessa viranomainen olisi tekstin tuottaja ja kansalainen kuluttaja, ymmärtäjän asemassa. Tärkeitä puolia asioinnista viranomaisen kanssa tulee esille, kun tunnistetaan, että myös kansalainen joutuu usein tekstin tuottajan rooliin. Pitää osata tuottaa oikeanlaista kieltä tullakseen kuulluksi.”

Panostaisimmeko kaikki jatkossa siihen, että kaikki ymmärtävät kieltä, jota käytämme? Ei rajoiteta osallistumista hankalalla kielellä, etenkin jos pidämme itseämme jonkin tietyn yhteiskunnallisen epäkohdan muutosvoimana. Muutosta ei voi saada aikaan, elleivät yhteisön jäsenet ymmärrä, mitä tarkoitamme. Vielä tärkeämpää on, että päästämme ääneen heidät, joita muutos eniten koskettaa.

Suunnittelija, väitöskirjatutkija Karoliina Inha kehittää uuden LOPS2019:n kieliprofilia yhteistyössä Opetushallituksen ja valtakunnallisen lukion kielenopetuksen kehittämishanke LUKKI-verkoston kanssa.

Opetusneuvos Sanna Laiho työskentelee Opetushallituksessa ammatillisen koulutuksen yhteiskunnallisen vaikuttavuuden edistämiseen liittyvissä kehittämistehtävissä, joihin kuuluvat myös kielipoliittiset asiat.

Paula Mattila työskentelee opetusneuvoksena Opetushallituksessa ja edustaa Suomea Euroopan neuvoston nykykielten keskuksessa ECML:ssä. Mattila tutkii koulutuksen kansainvälistymistä Jyväskylän yliopiston Soveltavan kielentutkimuksen keskuksessa.

Lähteet

Euroopan neuvosto 2001. *Common European Framework of Reference for Languages: Learning, teaching, assessment*. Strasbourg: Euroopan neuvosto. Saatavilla: <https://rm.coe.int/1680459f97> (<https://rm.coe.int/1680459f97>) [noudettu 30.9.2020].

Euroopan neuvosto 2018a. *Reference Framework of Competences for Democratic Culture*. Saatavilla osoitteessa <https://www.coe.int/en/web/reference-framework-of-competences-for-democratic-culture/rfcdc> (<https://www.coe.int/en/web/reference-framework-of-competences-for-democratic-culture/rfcdc>) [luettu 16.10.2020].

Euroopan neuvosto 2018b. *Common European Framework of Reference for Languages: Learning, teaching, assessment. Companion volume with new descriptors*. Strasbourg: Euroopan neuvosto. Saatavilla: <https://rm.coe.int/cefr-companion-volume-with-new-descriptors-2018/1680787989> (<https://rm.coe.int/cefr-companion-volume-with-new-descriptors-2018/1680787989>) [noudettu 16.10.2020].

Euroopan unionin neuvosto 2018. Euroopan unionin neuvoston suositus elinikäisen oppimisen avaintaidoista. *Euroopan unionin virallinen lehti 4.6.2018*. Saatavilla: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604(01)&from=EN) ([https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604(01)&from=EN)) [noudettu 23.9.2020].

Inha, K. & Mattila, P. 2018. Se on kielestä kiinni! Kielten eurooppalainen viitekehys uudistuu. *Kieli, koulutus ja yhteiskunta*, 9(5). Saatavilla: <https://www.kieliverkosto.fi/fi/journals/kieli-koulutus-ja-yhteiskunta-syyskuu-2018/se-on-kielesta-kiinni-kielten-eurooppalainen-viitekehys-uudistuu> (<https://www.kieliverkosto.fi/fi/journals/kieli-koulutus-ja-yhteiskunta-syyskuu-2018/se-on-kielesta-kiinni-kielten-eurooppalainen-viitekehys-uudistuu>) [noudettu 16.10.2020].

Jauhola, L. & Kortelainen, J. 2018. *Osallisena opinnoissa. Tutkimus oppijoiden osallisuuden vahvistamisesta ammatillisessa koulutuksessa*. Raportit ja selvitykset 2018:7. Helsinki: Opetushallitus. Saatavilla: <https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/osallisena-opinnoissa.pdf> (<https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/osallisena-opinnoissa.pdf>). [noudettu 28.9.2020].

Mattila, P. 2015. Kielikasvatus eurooppalaisena tehtävänä. Julkaisussa Mustaparta, A. (toim.): *Kieli koulun ytimessä – näkökulmia kielikasvatukseen*. Oppaat ja käsikirjat 2015: 15. Helsinki: Opetushallitus, 25–32.

Mustaparta, A. (toim.) 2015. *Kieli koulun ytimessä – näkökulmia kielikasvatukseen*. Oppaat ja käsikirjat 2015: 15. Helsinki: Opetushallitus. Saatavilla: <https://www.oph.fi/fi/tilastot-ja-julkaisut/julkaisut/kieli-koulun-ytimessa-nakokulmia-kielikasvatukseen> (<https://www.oph.fi/fi/tilastot-ja-julkaisut/julkaisut/kieli-koulun-ytimessa-nakokulmia-kielikasvatukseen>).

Opetushallitus 2014. *Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014*. Helsinki: Opetushallitus. Saatavilla: https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/perusopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2014.pdf (https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/perusopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2014.pdf) [noudettu 16.10.2020].

Opetushallitus 2015. *Lukion opetussuunnitelman perusteet 2015*. Helsinki: Opetushallitus. Saatavilla: <https://www.oph.fi/fi/tilastot-ja-julkaisut/julkaisut/lukion-opetussuunnitelman-perusteet-2015> (<https://www.oph.fi/fi/tilastot-ja-julkaisut/julkaisut/lukion-opetussuunnitelman-perusteet-2015>) [noudettu 16.10.2020].

Opetushallitus 2019. *Lukion opetussuunnitelman perusteet 2019*. Helsinki: Opetushallitus. Saatavilla: <https://www.oph.fi/fi/tilastot-ja-julkaisut/julkaisut/lukion-opetussuunnitelman-perusteet-2019> (<https://www.oph.fi/fi/tilastot-ja-julkaisut/julkaisut/lukion-opetussuunnitelman-perusteet-2019>) [noudettu 16.10.2020].

Opetushallitus 2020. *Elinikäisen oppimisen avaintaidot ammatillisessa koulutuksessa*. Saatavilla: <https://eperusteet.opintopolku.fi/#/fi/opas/5975580/tekstikappale/5976075> (<https://eperusteet.opintopolku.fi/#/fi/opas/5975580/tekstikappale/5976075>) [luettu 23.9.2020].

Tiililä, U. 2020. Kieltä ei ehkä ole, mutta kieli on kaikki – Kielikäsitteet ja yhteiskunnan kehittämisen ongelma. *Niin & Näin*, 3. Saatavilla: <https://netn.fi/node/7640> (<https://netn.fi/node/7640>) [noudettu 16.10.2020].

Valtioneuvosto 2017. *Demokratiapoliittinen toimintaohjelma*. Oikeusministeriön julkaisu 7/2017. Helsinki: Oikeusministeriö. Saatavilla: https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/79279/07_17_demokratiapol_FI_final.pdf?sequence=1&isAllowed=y (https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/79279/07_17_demokratiapol_FI_final.pdf?sequence=1&isAllowed=y) [noudettu 16.10.2020].

Artikkeliin viittaaminen

Inha, K., Laiho, S. & Mattila, P. (2020). Kieli luo osallisuutta ja oikeuksia omaan oppimiseen ja

oppijuuteen. *Kieli, koulutus ja yhteiskunta*, 11(6). Saatavilla: <https://www.kieliverkosto.fi/fi/journals/kieli-koulutus-ja-yhteiskunta-lokakuu-2020/kieli-luo-osallisuutta-ja-oikeuksia-omaan-oppimiseen-ja-oppijuuteen> (<https://www.kieliverkosto.fi/fi/journals/kieli-koulutus-ja-yhteiskunta-lokakuu-2020/kieli-luo-osallisuutta-ja-oikeuksia-omaan-oppimiseen-ja-oppijuuteen>)